

”Hyvä lukija pelastaa huononkin kirjan ja keuhko
lukija tuhoaa mestariteoksenkin”

Lukijääni ja äänikirjan affektiivinen vastaanotto kirjablogeissa
sekä Facebookin keskusteluryhmissä

Minna Leinonen
Kandidaatintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Minna Leinonen	
Työn nimi "Hyvä lukija pelastaa huononkin kirjan ja keho lukija tuhoaa mestariteoksenkin": Lukijaääni ja äänikirjan affektiivinen vastaanotto kirjablogeissa sekä Facebookin keskusteluryhmissä	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika 22.12.2022	Sivumäärä 21 + lähteet
Tiivistelmä <p>Kandidaatintutkielmassani tarkastelen äänikirjan lukijan (lukijaäänen) merkitystä. Kysyn, millaisia tunteita ja sanallisia reaktioita lukijaääni herättää. Lisäksi kysyn, mitä annettavaa lukijaäänellä on kirjakokemukselle. Aineistoni koostuu kahdeksan eri kirjablogin äänikirjoihin liittyvistä kommentteista sekä kahden julkisen Facebook-ryhmän postauksista vuosilta 2016-2022.</p> <p>Kuuntelijoiden kokemiin tunteisiin ja ajatuksiin suuntautuvana tutkimukseni on empiiristä vastaanottotutkimusta, sijoittuen lukijatutkimuksen alueelle. Jäsenän aineistoani affektitutkimuksen keinoin. Rita Felskin (2008) lukemista jäsentävien kategorioiden avulla tarkastelen seikkoja, jotka tukevat valintaa hiljaa itsekseen luettavan ja kuunneltavan kirjan välillä. Tekstin, lukijaäänen ja kuuntelijan välisen suhteen analyysiin sovellan Lynne Pearcen (1997) ajatuksia tekstin ja lukijan vuorovaikutuksesta. Aineistosta esille nousevia tunteita peilaan Suzanne Keenin (2011) määrittelemiin emootioihin.</p> <p>Tutkielmastani selviää, että lukijaääni herättää sekä hyvin myönteisiä että hyvin kielteisiä tunnereaktioita. Esitän, että asiaan voi vaikuttaa lukijaäänen ja kuuntelijan foneettisten tulkintojen välinen ristiriita. Esitän myös, että lukijaääni voi toimia Pearcen (1997, 17) määrittelemänä tekstuaalisena toisena. Kuunteleminen ja hiljaa itsekseen lukeminen jakavat mielipiteitä erityisesti henkilökohtaisen tulkinnan osalta. Hyvän lukijaäänen ansiosta kirja voi tuntua elävämmältä, ja tekstin merkitys voi syventyä. Tällöin kuunteleminen vertautuu Felskin (2008, 52-55) kuvailemaan lumoutuneen lukemisen tilaan. Toisaalta lukijaäänen antama, erityisesti ylieläytyvä tulkinta voi häiritä kuuntelukokemusta. Kaiken kaikkiaan äänikirjan lukijan rooli siinä, kuinka kuuntelija ymmärtää teoksen, on merkittävä.</p>	
Asiasanat äänikirjat, äänikirjan lukija, tunteet, emootiot, lukijatutkimus, affektiteoria, lukemista jäsentävät kategoriat, tekstuaalinen toinen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Katsaus äänikirjan historiaan ja äänikirjaformaattia koskevaan keskusteluun.....	2
1.2	Tutkimustehtävä, aineisto ja menetelmä	4
2	TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN LÄHESTYMISTAPA	7
2.1	Lukijatutkimuksesta	7
2.2	Affektitutkimuksen keskeisimmät käsitteet ja niiden käyttö	8
2.3	Lukemisen ja kuuntelemisen affektiivisuus.....	9
3	AINEISTON KÄSITTELY.....	11
3.1	Tunnistaminen – kun tulkinta ei ole oma.....	11
3.2	Lumoutuminen – hyvä lukijääni koukuttaa, kirja esineenä viehättää.....	13
3.3	Tieto – lukeminen ja kuunteleminen asioiden sisäistämisessä	16
3.4	Tyrmistyminen – lukijäänen herättämiä emootioita.....	18
4	PÄÄTÄNTÖ.....	20
	LÄHTEET	22

1 JOHDANTO

Kandidaatintutkielmassani tarkastelen äänikirjan lukijan¹ herättämiä tunnereaktioita. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää äänikirjan lukijan merkitystä äänikirjan affektiivisessä vastaanotossa sekä vertailla kuunneltavaa kirjaa ja hiljaa itsekseen luettavaa kirjaa² lukijan ja/tai kuuntelijan näkökulmasta, painottaen juuri äänikirjan lukijan roolia. Kirjallisuuden tutkiminen tunteiden näkökulmasta liittyy affektiiviseen käänteeseen, jonka myötä tunteiden, emootioiden ja affektien merkitystä on alettu painottaa yhteiskunnallisilla ja kulttuurisilla aloilla (Helle & Hollsten 2016, 9).

Tutkielmani lähtökohtana on oletus, että äänikirjan lukijalla voi olla suuri merkitys siinä, millainen tulkinta teoksesta kuuntelijalle muodostuu. Lisäksi lukijaaäni saa kuuntelijassa aikaan affekteja, jotka tämä tiedostaa tunteiden muodossa. Asiaan on kiinnitetty huomiota jo kansainvälisissä tutkimuksissa. Esimerkiksi teoksessa *Audionarratology: Interfaces of Sound and Narrative* Kuzmičová (2016, 217) vertailee äänikirjasta ja perinteisestä kirjasta saatavaa kokemusta ja toteaa, että ihmisäänen vaihteleva sävelkorkeus, voimakkuus, puheen nopeus, artikulaatio ja äänenlaatu saavat jokaisen sanan latautumaan affektiivisesti, mahdollistaen erilaisia tulkintoja verrattuna itsekseen hiljaa lukemiseen.

Esitän, että kirjallisuuden adaptaatioiden, kuten elokuvien ja käännösten ohella lukijaaäni luo uuden lisän Roman Jakobsonin vuonna 1960 laatimaan kommunikaatiomalliin. Kyseisessä mallissa viestintätilanne muodostuu kuudesta tekijästä: viestin lähettäjistä, sen vastaanottajasta, koodista eli kielestä, viestistä, kontekstista sekä kanavasta, jonka kautta viesti kulkee lähettäjältä vastaanottajalle. Mikäli jokin näistä tekijöistä puuttuu tai muuttuu, myös kommunikaatio itsessään kokee muutoksen. (Waugh 1985, 143–144.) Äänikirjaformaattissa lukijaaäni on keskeisessä roolissa itsenäisenä välineenä, joka ei automaattisesti heijasta tekstiä sellaisenaan (Have & Pedersen 2015, 80). Aivan kuten adaptaatioissa, äänikirjaformaatti asettaa teoksen ja vastaanottajan välisen suhteen uudenlaiseen valoon verrattuna teoksen itsekseen lukemiseen, sillä äänikirjan lukija – välillisenä kanavana – tulee välittäneeksi kuuntelijalle oman tulkintansa, joka on mahdollisesti erilainen kuin tulkinta, jonka lukija muodostaisi tekstistä lukemalla sen itse.

Perustelen tutkimukseni relevanssia ensinnäkin äänikirjojen kuuntelemisen voimakkaalla yleistymisellä. Perinteisesti kirjallisuutta on tutkittu hiljaa itsekseen luettavien kirjojen kautta, minkä vuoksi äänikirjojen tutkiminen on suhteellisen tuore

---

¹ Jatkossa käytän käsitteen ”äänikirjan lukija” lisäksi myös käsitteitä ”lukijaaäni” tai ”lukijan ääni” riippuen siitä, tarkoitan äänikirjan lukijan ääntä, tyyliä ja eläytymistä yleisesti (”lukijaaäni”) vai nimenomaan äänen yleistä sointia ja väriä (”lukijan ääni”).

² En halua arvottaa kirjan kuuntelemista suhteessa kirjan lukemiseen. Kuunneltavan ja luettavan kirjan käsitteellinen erottelu on tutkimukseni kannalta kuitenkin välttämätöntä. En ole löytänyt erotteluun vakiintunutta termistöä, joten käytän termejä ”äänikirja” / ”kuunneltava kirja” sekä ”hiljaa itsekseen luettava kirja” / ”perinteinen kirja”.

ilmiö kirjallisuuden tutkimuskentällä. Toisekseen asia on merkityksellinen niin äänikirjoja tuottaville kustantamoille kuin heidän asiakkailleen.

1.1 Katsaus äänikirjan historiaan ja äänikirjaformaattia koskevaan keskusteluun

Fonografi oli ensimmäinen laite, jonka avulla kyettiin tallentamaan ja toistamaan ääntä. Sen myötä ensimmäiset, fonografieriöille taltioidut äänikirjat ilmestyivät 1880-luvun loppupuolella. (Keskinen 2008, 65.) Suomessa äänikirjoja alettiin valmistaa avokelanauhojen muodossa jo 1950-luvulla, kun lukeminen haluttiin mahdollistaa sodassa sokeutuneille miehille. Nykyään valtion erikoiskirjasto Celialla on tarjottavanaan yli 40 000 maksutonta äänikirjaa henkilöille, joille perinteisen kirjan lukeminen on haastavaa. Viime vuosina äänikirjojen kuunteleminen on yleistynyt räjähdysmäisesti kaupallisten äänikirjapalvelujen myötä. (Celia 2018.)

Kertomusten kuunteleminen ei sinänsä ole uusi asia, sillä jo kauan sitten ihmiset kokoontuivat yhteen kuuntelemaan yhteisön jäsenen esittämiä tarinoita (Bednar 2010, 77). Modernit teknologiat, kuten puhelin, radio, televisio ja erilaiset ääninauhat, voidaan itse asiassa nähdä perinteisen suullisuuden myöhempänä muotona. Erona on kuitenkin se, että nykyään kertomuksia ei kuunnella leirinuotion äärellä, vaan kokemus tapahtuu teknologian kautta, ilman molemminpuolista vuorovaikutusta puhujan ja yleisön välillä. (Ong 2012, 133–135.) Äänikirjan kuuntelija ei näe lukijan eleitä ja ilmeitä, vaan kokemus perustuu tekstin lisäksi äänensävyyn ja painotusten vaihteluihin sekä yleiseen tulkintaan (Bednar 2010, 77).

Bryan Nakawaki (2014) peräänkuuluttaa artikkelissaan *“Words, Words, Just Words”: The Dramatic Role of the Narrator in Hilary Mantel’s Wolf Hall Audio Book* ymmärrystä lukijäänen vahvasta roolista siinä, kuinka kuuntelija ymmärtää teoksen. Hän osoittaa, kuinka äänikirjan lukijan henkilökohtainen tulkinta näkyy tavoissa, joilla hän ilmaisee tekstin monitulkintaisia kohtia. Tulkinta ilmenee muun muassa äänen ja sen sävyn vaihtelevuudessa sekä erityisen merkityksellisten sanojen painottamisessa. Jos tekstissä itsessään kerrotaan henkilöahmon esimerkiksi hymyilevän, jää lukijäänen tulkittavaksi, millainen tuo hymy on. (Nakawaki 2014, 588–589, 596.)

Puhutun tekstin luonne muuttuu hieman niin lukijasta kuin kuuntelijasta riippuen. Äänikirjan kuuntelija on sidoksissa lukijan määräämään tahtiin, minkä vuoksi äänikirja vaatii ”tässä ja nyt” -tyyppistä läsnäoloa. (Bednar 2010, 76–77.) On ymmärrettävää, että lukijääni voi nostaa pintaan vahvoja tunteita. On kuuntelijoita, jotka valitsevat kirjan puhtaasti lukijan vuoksi. Hyvän lukijan vähimmäisvaatimuksina voidaan Bednarin (emt., 78) mukaan pitää puheen selkeyttä, sopivaa tahtia ja yhdenmukaisuutta henkilöahmojen tulkinnassa. Lukijäänen merkittävyystään kertoo osaltaan se, että lukemisen yhdenvertaisuutta edistävä

maksuton äänikirjapalvelu Celia myöntää vuosittain äänikirjapalkinnon lukijalle, jonka tulkinta jostain tietystä kirjasta katsotaan erityisen onnistuneeksi (Celia 2018).

Äänikirjojen kuuntelemisesta on tullut hyvin suosittua, mikä näkyy voimakkaasti myös Suomessa. Yle uutisoi keväällä 2022, kuinka Euroopan maista juuri Suomessa kuunnellaan äänikirjoja eniten. Ne ovatkin helposti saatavilla useiden suoratoistopalvelujen kautta. (Gustafsson 2022; Kähkönen & Jyttilä 2022, 4.) Suosio on herättänyt myös tutkimuksellista mielenkiintoa. Tutkimuskirjallisuudessa huomio on kiinnittynyt suurelta osin äänikirjoihin formaattina sekä lukemisen ja kuuntelemisen välisten erojen tutkimiseen. Tarkastelussa kuuntelemisen ja perinteisen lukemisen vastakkainasettelu on ollut korostunutta eikä kirjojen kuuntelemista ole pidetty tehokkaana esimerkiksi analyttisen lukemisen edellyttämän lähiluvun kannalta (Kähkönen & Jyttilä 2022, 3). Kysymys siitä, voiko korvilla lukea keskittyneesti ja reflektoiden, on keskeinen (Have & Pedersen 2012, 81).

Äänikirjoja ei ole tutkittu kuuntelijoiden näkökulmasta kovinkaan paljon. Suomessa medianomiksi opiskellut Sanna Ottola (2021) on tehnyt elokuvan ja television koulutusohjelmassa opinnäytetyön aiheenaan *Tekstistä puheeksi: Millainen on kuulijoiden mielestä miellyttävä äänikirjojen lukija?* Kyseinen tutkimus on toteutettu kolmessa Facebook-ryhmässä tehtynä survey-kyselynä, johon on vastannut 546 henkilöä. Tuloksena on lista miellyttävistä ja häiritsevistä äänikirjojen lukijan piirteistä. Myös Heidi Piipponen (2014) sivuaa äänikirjoja käsittelevässä maisterintutkielmassaan kuuntelijakokemuksia.

Kansainvälisten tutkimusten osalta vain muutamassa tutkimusartikkelissa on käsitelty äänikirjojen lukijan merkitystä, mutta kirjaharrastajien tuntemuksia syvemmin käsitteleviä tutkimusartikkeleita en ole löytänyt. Lähimmäksi osuu Haven ja Pedersenin teos *Digital Audiobooks: New Media, Users, and Experiences* (2015), jossa muun muassa teoretisoidaan äänikirjojen lukijaäänien merkitystä. Lisäksi yhdessä luvussa kartoitetaan neljän tanskalaisen kirjaharrastajan ajatuksia ja kokemuksia äänikirjoista yleisellä tasolla. Vastikään julkaistussa tutkimusartikkelissaan *”En helt annan upplevelse”: Ljudbokens band till sina läsare* (2022) Sara Tanderup Linkis ja Julia Pennlert käsittelevät aihetta sosiologisesta näkökulmasta ja selvittävät, miksi kirjaharrastajat valitsevat hiljaisesti luettavan kirjan sijaan äänikirjojen.

Myös akateemisen maailman ulkopuolella keskustelu äänikirjoista ja niiden lukijoista on aktiivista. Etsiessäni tutkimusaineistoa havaitsin toisinaan jopa kiivasta keskustelua siitä, onko äänikirjojen kuunteleminen laadultaan verrattavissa lukemiseen. Ruberyn (2011) mukaan jotkut kirjaharrastajat perustelevat äänikirjojen huonommuutta muun muassa kuuntelijan passivoitumisella, lukutahdin kontrollittomuudella ja vähäisemmällä keskittymisen vaateella verrattuna perinteiseen kirjaan. Lisäksi pelätään, että lukijaääni häiritsee kirjan vastaanottoa ja että lyhennettyjen äänikirjaversioiden ollessa kyseessä alkuperäinen kertomus vääristyy. Osa kokee, että ääneen lukeminen on pelkästään lapsia varten. Perusteisiin kuuluu myös se, että äänikirjalla on annettavaa ainoastaan kuuloaistille ja että kirjan

visuaaliset ominaisuudet menettävät äänikirjaversiossa merkityksensä. (Rubery 2011, 10–15.)

Kuten aiempi viittaukseni Roman Jakobsonin kommunikaatiomalliin osoittaa, lukemisen ja kuuntelemisen lopputulemat voivat poiketa toisistaan; kommunikaatio lukemalla on erilainen verrattuna kommunikaatioon kuuntelemalla, mikä voi puolestaan muuttaa mielikuvaa tekstistä. Tutkimuksessani en arvota hiljaisesti luettavaa ja kuunneltavaa kirjaa toisiinsa nähden vaan näen ne samanarvoisina, joskin erilaisina tapoina harrastaa kirjallisuutta. Kuzmičován (2016, 218) tavoin ajattelen, että äänikirjojen tutkiminen voi antaa uutta tietoa siitä, kuinka tekstit koetaan ja millaisin keinoin ne vaikuttavat vastaanottajaansa.

1.2 Tutkimustehtävä, aineisto ja menetelmä

Tutkin äänikirjan lukijan merkitystä tarkastelemalla suomalaisten kirjaharrastajien ajatuksia, kokemuksia ja tuntemuksia äänikirjan lukijoiden äänestä, tyylistä ja eläytymisestä sekä siitä, millaisilla seikoilla valintaa perinteisen kirjan ja äänikirjan välillä perustellaan. Aineistoni koostuu kahdeksan eri kirjablogin äänikirjoihin liittyvistä blogiteksteistä sekä Facebookin julkisista *Kirjallisuuden ystäväät* ja *Äänikirjat* -ryhmistä etsimistäni postauksista.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia tunteita ja sanallisia reaktioita lukijääni herättää?
2. Voiko äänikirja – lukijääneen vaikutuksella – tarjota jotain sellaista, mitä perinteinen kirja tai e-kirja ei voi tarjota?

Tutkimukseni teoreettinen lähestymistapa on affektiteoria. Sen avulla voidaan tutkia muun muassa tunteiden ja emootioiden tai kehossa ilmenevien tuntemusten vaikutuksia eri konteksteissa (Rinne, Kajander & Haanpää 2020, 5). Käytän äänikirjojen kuuntelijakommenttien kartoittamiseen Rita Felskin (2008) lukemista jäsentäviä kategorioita, Lynne Pearcen (1997) käsityksiä tekstin ja lukijan välisestä vuorovaikutuksesta sekä Suzanne Keenin (2011) tunnekäsitteitä. Peilaan siis tutkimusaineistossani ilmeneviä tunteita Felskin, Pearcen ja Keenin ajatusten kautta tavoitteenani pohtia jäsennellysti äänikirjojen ja erityisesti lukijääneen aikaansaamia tunnereaktioita.

Tarkastelen Felskin kategorioiden avulla seikkoja, joilla kirjaharrastajat perustelevat valintaansa äänikirjojen ja perinteisempien kirjojen välillä. Rajaan tarkastelustani pois lukijääneen liittymättömät seikat, kuten kuuntelemisen kotiaskareiden tai lenkkeilyn lomassa, sillä en koe niiden olevan relevantteja tutkimuskysymysteni kannalta. Tavoitteenani on pureutua lukijääneen sekä luoda katsaus kirjaesineen herättämiin tunteisiin. Pearcen ajatuksiin tukeutuen pyrin ymmärtämään tekstin, lukijääneen ja kuuntelijan välistä vuorovaikutusta yleisesti.

Keenin tunnekäsitteitä käytän puolestaan lukijäänen aikaansaamien emootioiden jäsentämiseksi. Avaan tutkimukseni teoriaa ja keskeisiä käsitteitä tarkemmin luvussa kaksi.

Äänikirjojen kuuntelijoiden kokemuksiin suuntautuvana paikannan tutkimukseni empiirisen vastaanottotutkimuksen alueelle, menetelmänään teoriaohjaava sisällönanalyysi. Kirjallisuudentutkimuksessa vastaanoton tutkimus on yleensä luonteeltaan sisällönanalyysia, siis aineiston ryhmittelyä kussakin tutkimuksessa määriteltyjen luokkien mukaisesti (Kovala 2007, 189). Määrittelen sisällönanalyysini teoriaohjaavaksi, koska valitsemani teoriat ohjaavat ajatteluni. Teoriaohjaavassa (tai teorialähtöisessä) sisällönanalyysissa aiempi tutkimustieto teoreettisine käsitteineen ohjaa tutkimusta, vaikka analysoitavat osat valitaan aineistosta tutkimuskysymysten mukaisesti. Tämänkaltaisessa sisällönanalyysissa tutkija muodostaa analyysirungon eli luokittelee aineiston tiettyjen kategorioiden mukaisesti. Tavoitteena on kirjoittaa tutkittavasta ilmiöstä tiivis ja yleisluontoinen kuvaus. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 86, 95, 98.)

Olen hankkinut aineistoa harkinnanvaraisesti, mutta mahdollisimman monipuolisesti. Blogiaineistoa olen kerännyt sivustolta *Blogit.fi* hakusanalla "äänikirja". Olen valikoinut aineistooni yhteensä 13 blogitekstiä sekä 10 niihin liittyvää kommenttia kahdeksasta eri kirjablogista sen perusteella, onko niissä kerrottu äänikirjakokemuksista pintaa syvemältä. Olen siis hylännyt aineistostani sellaiset blogitekstit, joissa kerrotaan mielipide teoksen äänikirjaversiosta perustelematta mielipiteen taustalla olevia tuntemuksia. Facebookista löytämieni postauksen osalta olen toiminut samalla periaatteella. Olen kerännyt postauksia julkisista *Kirjallisuuden ystävä*t ja *Äänikirjat* -ryhmistä vuosilta 2016–2022 eli niin pitkältä ajalta kuin kyseisissä ryhmissä on käyty keskustelua äänikirjoista. Aineistooni on päätyntä yhteensä 110 Facebookin kommenttia.

Olen luokitellut aineiston neljään osioon, joita ovat

1. Äänikirjojen hyviksi koettuja puolia
2. Äänikirjojen huonoiksi koettuja puolia
3. Miellyttäviä piirteitä lukijassa / äänikirjatoteutuksessa
4. Epämiellyttäviä piirteitä lukijassa / äänikirjatoteutuksessa

Tutkielmani käsittelyosassa erittelen äänikirjojen kuuntelijoiden tuntemuksia retorisesti, poimin aineistosta tunnepitoisia ilmaisuja ja käsittelen niitä affektitutkimuksen kautta. Päättäntöluvussa esitän tiiviin yhteenvedon, jossa vastaan alussa esittämiini tutkimuskysymyksiin.

Koska Facebookin postaukset sekä blogiteksteihin liittyvät kommentit ovat yksityishenkilöiden kirjoittamia, kiinnitän tutkielmassani erityistä huomiota tutkimuseetiikkaan. Noudatan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjetta ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettisistä periaatteista siltä osin kuin se koskee tutkimustani. Soveltuva periaate on tutkittaviin kohdistuvien haittojen välttäminen yksityisyyden suoja kunnioittamalla, henkilötietojen asianmukaisella käsittelyllä

sekä tutkimusaineiston huolellisella säilyttämisellä (TENK 2019, 7, 11–13). Koska käyttämäni aineisto on julkisesti saatavilla eikä tutkimukseni kohdistu kenenkään henkilökohtaisiin asioihin, en koe, että TENKin (emt., 8) ohjeistus tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta koskee tutkielmaani. Mitä tulee henkilökohtaisten tietojen käsittelyyn ja aineiston säilyttämiseen, olen tallentanut blogitekstien äänikirjakommentit sekä Facebookin postaukset omalle tietokoneelleni ilman kommentoijien nimiä. Poistan aineiston koneeltani tutkielman julkaisun jälkeen.

Verkkoaineistojen tutkiminen on ihmisen, datan ja tekstin välisten rajojen suhteen hieman problemaattista, joten tutkijan on käytettävä ratkaisuisiaan tapauskohtaista harkintaa. On pidettävä mielessä tutkittavien haavoittuva asema ja kerättävien tietojen mahdollinen arkaluontoisuus. Myös verkkoaineistojen tapauksessa tutkijan eettinen velvollisuus on välttää tutkimuksen mahdollisesti aiheuttamaa haittaa ja suojella tutkittavien yksityisyyttä. (Laaksonen 2018.) Omassa tutkimuksessani kysymys suorien sitaattien käytöstä on osoittautunut eettisten pohdintojen kannalta keskeiseksi. Kun on kyse tarkoista tekstilainauksista, on pohdittava, millaisia seurauksia niiden käytöllä voi olla kirjoittajalle joko lyhyellä tai pitkällä aikavälillä. Samalla on mietittävä, voisiko aineistoa käyttää vähemmän riskialttiilla tavalla. (AoIR 2012.)

Koen, että äänikirjan lukijoiden herättämien tunteiden analysointi kommentoijien suoria lainauksia³ käyttäen on paras tapa osoittaa, mihin viittaa esittämälläni pohdinnoilla ja väitteillä. Laaksonen mukaan anonymiteetin säilyttäminen voi olla aineiston näyttämistä tärkeämpää silloin, kun on kyse arkaluontoisista teemoista. Sosiaalinen media heijastelee monia merkittäviä ja tutkimuksen arvoisia teemoja, joten tapauskohtainen harkinta on hyvinkin perusteltua. (Laaksonen 2018.) Harkinnan jälkeen olen päätenyt siihen, etteivät aineistoni kommentit täytä arkaluontoisuuden kriteerejä. Olen valikoinut suoriksi sitaateiksi ainoastaan erityisen edustavia kommentteja, joiden koen palvelevan tutkimustani parhaiten. Viittaa sitaatteihin koodeilla, joilla olen järjestänyt ne aineistooni. Tällä tavalla toimien minimoin kommenttien kirjoittajien anonymiteettiin kohdistuvat haitat.

---

³ Suoria lainauksia koskevien käytäntöjen mukaisesti jäljennän tutkimusaineistoni kommentteja sellaisenaan eli en korjaa mahdollisia kirjoitusvirheitä.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN LÄHESTYMISTAPA

Kirjaharrastajien ajatuksiin ja tuntemuksiin suuntautuvana tutkimukseni asettuu lukijatutkimuksen alueelle. Lähestymistapa keräämäni aineiston tarkastelussa on kuitenkin affektitutkimus, sillä äänikirjan lukijan rooli – kuten koko äänikirjaformaatti – on tunteita herättävä ilmiö. Luvussa 2.1 luon katsauksen lukijatutkimukseen eli siihen, mihin tutkielmani sijoittuu kirjallisuudentutkimuksen kentällä. Luvuissa 2.2 ja 2.3 esittelen niitä affektitutkimuksen piirissä käytettyjä käsitteitä, joiden avulla jäsenmän ja tulkitseen aineistoani. Nämä tutkimukseni kannalta keskeiset käsitteet ovat *affekti*, *emootio*, *tunnistaminen*, *lumoutuminen*, *tieto*, *tyrmistyminen* sekä *tekstuaalinen toinen*.

2.1 Lukijatutkimuksesta

Koska näen hiljaa itsekseen tapahtuvan lukemisen samanarvoisena äänikirjojen kuuntelemisen kanssa, sijoitan kirjallisuuden kuuntelemisen lukijatutkimuksen alueelle. Empiirisen kirjallisuussosiologian piirin kuuluvassa lukijatutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu muun muassa lukemisen fyysisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja psykologisiin tekijöihin sekä niiden osuuteen kirjallisuuden harrastamisessa (Hosiaislouma 2016, 543). Äänikirjojen kuuntelun merkittävä lisääntyminen liittyy yhtäältä mahdollisuuteen yhdistää kirjallisuuden harrastaminen esimerkiksi liikuntaan (Have & Pedersen 2015, 118). Sosiaalinen merkitys muodostuu mahdollisuudesta jakaa äänikirjakokemuksia toisten kanssa. Toisaalta äänikirjan lukija voi antaa kuuntelijalleen seuraa – puhumattakaan hänen merkityksestään kirjajakemuksessa. (Linkis & Pennlert 2022, 47–50.) Lukijatutkimuksen viitekehyksessä voidaan sanoa, että affekteihin ja tunteisiin liittyvänä tutkimukseni kohdistuu erityisesti psykologisiin tekijöihin.

Lukijatutkimus on saanut sijaa kirjallisuudentutkimuksessa vasta 1960–1970-luvuilta alkaen. Sen kolme keskeisintä suuntausta ovat fenomenologinen tutkimus, reseptiotutkimus sekä reader-response-tutkimus. Varsinainen lukijatutkimus perustuu fenomenologiselle tutkimukselle, joka Roman Ingardenin johdolla painottaa tekstin aukkoisuutta sen tulkinnessa; vastaanottaja siis täydentää epämääräiset kohdat eli konkretisoi teoksen itselleen. (Alanko-Kahiluoto 2008, 207–208.)

Kirjallisuuteen suuntautuvan reseptiotutkimuksen piirissä reseptioestetiikan uranuurtajat, Wolfgang Iser ja Hans Robert Jauss, tutkivat tekstin ja lukijan välistä vuorovaikutusta toisistaan poikkeavin tavoin. Fenomenologista otetta edustava Iser keskittyy lukemiseen prosessina; hän korostaa, että lukemisen alussa muodostuneet odotukset muokkautuvat lukukokemuksen aikana ja vaikuttavat tuleviin odotuksiin. (Kovala 2007, 177, 181–183.) Lisäksi henkilökohtainen kokemus muodostuu tekstissä

olevia aukkoja täyttämällä eli omalla tulkinnalla (Iser 1978, 183–185). Hermeneuttisen suuntauksen johtohahmo Jauss näkee reseption historiallisesta kontekstista riippuvaisena; lukijoiden odotukset ovat siis aikakaudesta riippuvaisia, jolloin puhutaan odotushorisontista. (Kovala 2007, 177, 181–183.) Reader-response-tutkimus on kehittynyt fenomenologisesta kirjallisuudentutkimuksesta. Se on laaja vastaanottotutkimuksen muoto ja sisältää erilaisia painotuksia sen suhteen, mikä tekstin ja lukijan vuorovaikutuksessa nähdään tärkeimpänä (Alanko-Kahiluoto 2008, 208). Sen pääasiallinen kiinnostus kohdistuu nimenomaan lukijan kokemukseen, ei teoksen rakenteellisiin seikkoihin (Hosiaisuoma 2016, 766). Omassa tutkimuksessani mielenkiinto kohdistuu siis äänikirjan lukijaan, jonka merkitystä kuuntelijalle jäsenmän affektitutkimuksen keinoin.

2.2 Affektitutkimuksen keskeisimmät käsitteet ja niiden käyttö

Affektitutkimuksen kautta voidaan kulttuurien tutkimuksessa saada tietoa monenlaisista sosiaalisista ja kulttuurisista tilanteista, kokemuksista ja toiminnoista (Rinne, Kajander & Haanpää 2020, 5). Affektitutkimuksen piirissä käytetyille käsitteille, kuten *affekti*, *emootio*, *tunne*, *tunnelma*, *mieliala*, *asenne* tai *empatia*, ei ole yksiselitteisiä, saati sitten yksimielisiä määritelmiä, ja niiden käyttö riippuu tutkimuksen teoreettisesta lähestymistavasta. Sen vuoksi niiden käyttötapa määritellään jokaisessa tutkimuksessa erikseen.

Kirjallisuuteen kohdistuvassa nykytutkimuksessa keskeisimmät käsitteet ovat *affekti* ja *tunne*, joita osa tutkijoista käyttää rinnakkain ja osa synonyymisesti. Jotkut tutkijoista käyttävät vain jompaa kumpaa. Mikäli ei haluta ankkuroitua tiettyihin käsitteisiin tai ylipäätään määritellä käsitettä tarkemmin, voidaan puhua väljästi pelkästä tunteesta. Raymond Williamsin luoma käsite *structure of feeling* on laajasti käytetty niin kirjallisuuden- kuin kulttuurintutkimuksessa yleisesti. Sillä tarkoitetaan kulttuurista kokemusta, joka on yhteinen tietyille yhteisölle tietynä aikana. (Helle & Hollsten 2016, 12–13.)

Affekti-käsitteellä on lukuisia määritelmiä, ja esteettisyyteen suuntautuvan kirjallisuudentutkimusotteen ohella sitä käytetään muun muassa fanikulttuuriin, häpeään ja sukupuoliin liittyvissä tutkimuksissa. (Helle & Hollsten 2016, 13, 15–16). Spinozan filosofiaan pohjautuen Gilles Deleuze näkee affektit ihmisen ulkopuolisina voimina, jotka saavat aikaan kehoa ja mieltä vahvistavia tai heikentäviä tuntemuksia (Deleuze 2012, 63–64). Deleuze ajattelee, että henkilöahmoissa ja teoksen kielessä on affekteja aikaansaavaa voimaa. Hänen luonnehdintansa affektista sopiikin muun muassa tekstin ja lukijan välisestä vuorovaikutuksesta syntyvien affektien tutkimiseen. (Helle & Hollsten 2016, 14.) Tämän perusteella näen, että affektin käsite sopii myös äänikirjan lukijaaanestä juontuvien tuntemusten kartoittamiseen. Kuten Deleuze, myös muun muassa Nigel Thrift määrittelee affektit tiedostamattomiksi tuntemuksiksi, jotka johtavat tietynlaiseen kokemukseen ja toimintaan (emt., 19).

Myös *emootio* kuuluu affektitutkimuksen keskeisimpiin käsitteisiin. Se viittaa psykologian määritelmään ja pohjautuu kognitiotieteeseen. (Helle & Hollsten 2016, 13.) Sianne Ngai tutkii teoksessaan *Ugly Feelings* (2005) kirjallisuudessa ja elokuvassa olevia negatiivisia tunteita ja niiden poliittisuutta. Hän ei piirrä tarkkaa rajaa affektin ja emootion välille vaan käyttää niitä limittäin. (Ngai 2005, 27.) Kuten on nähtävissä, kirjallisuuden- ja kulttuuritutkimuksessa tunteita on lähestytty käsitteellisesti ja teoreettisesti monista eri suunnista.

Havaitsen aineistostani, että äänikirjojen herättämiä tunteita osataan nimetä hyvin, kuvailla toisinaan varsin vivahteikkaasti ja perustella selkeästi. Emootiot ovat tietoisia tunteita; kokija kykenee nimeämään ne ja osoittamaan, mikä ne saa kulloinkin aikaan (Helle & Hollsten 2016, 16). Voidaan siis sanoa, että tutkimukseni kietoutuu osin emootion ympärille. Emootio on kirjallisuudentutkimuksessa varsin yleinen käsite. Sitä käytetään muun muassa lukijan empatiaa tutkittaessa, kirjallisuuden, moraalin ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä kartoitettaessa sekä kulttuureihin, luokkaeroihin ja etnisyyteen linkittyviä tekstejä analysoitaessa. (Emt., 16–18.)

Suzanne Keen (2011) näkee affektin ja emootion käsitteet rinnakkaisina. Hän jakaa emootiot perusemootioihin ja täydentäviin emootioihin, joista jälkimmäiset hän jakaa vielä moraalisiin ja sosiaalisiin emootioihin. Perusemootioita ovat hänen mukaansa suuttumus, suru, pelko, yllättyneisyys, inho, halveksunta ja onnellisuus. Moraalisia emootioita ovat puolestaan empatia ja myötätunto sekä sosiaalisia emootioita häpeä, nolostuminen, kateus, syyllisyys, viha ja myönteisenä tunteena tyyneys, joka kumpuaa kuulumisesta johonkin (Keen 2011, 6.) Vaikka vertaan aineistossani näkyviä tuntemuksia Keenin määritelmiin, en koe tutkimuksessani tarpeelliseksi erotella, ovatko ne kaikki juuri emootioita. Tämän vuoksi puhun jatkossa emootioiden rinnalla yleisesti tunteista. Deleuzen ja Thriflin tavoin ajattelen, että teoksen kieli ja henkilöahmot – tässä tapauksessa lukijaäänänen merkittävällä vaikutuksella – luovat kuuntelijassaan affekteja, jotka tämä puolestaan tulkitsee erilaisina tuntemuksina niin mielessään kuin kehossaan.

2.3 Lukemisen ja kuuntelemisen affektiivisuus

Rita Felski (2008) toteaa manifestinomaisesti teoksensa *Uses of Literature* johdannossa, että kriittisen ja historiallisen otteen sijaan nykytutkimuksessa olisi hyvä painottaa lukijoiden ja tekstien välistä kohtaamista. Tähän tähtään itsekkin tässä kuuntelijalukijoiden tuntemuksiin keskittyvässä tutkimuksessani. Felski (emt., 14) tarkastelee tekstin ja lukijan monisäikeistä vuorovaikutusta jakamalla lukemisen syyt ja vaikutukset neljään kategoriaan: tunnistamiseen (*recognition*), lumoutumiseen (*enchantment*), tietoon (*knowledge*) ja tyrmistymiseen (*shock*).

Tunnistamisella Felski (2008) tarkoittaa kahta asiaa: Ensinnäkin sitä, että tekstistä voi löytää jotain itselleen tuttua – jotain, mikä sopii lukijan käsityksiin maailmasta. Toisekseen lukija voi löytää tekstistä itsensä – kenties jotain sellaista,

jonka hän on tiennyt vain alitajuisesti. Tunnistaminen voi olla tunnepitoinen kokemus, sillä se liittyy lukijaan itseensä ja monipuolistaa mielikuvaa ihmisyyden monitahoisesta, kompleksisesta luonteesta. Lumoutunut lukeminen vertautuu Felskin mukaan unelmanomaiseen, jopa päihtyneeseen tilaan, jolloin lukemisen intensiivisyys pyyhkii alleen kaiken muun. Lumoutuneessa tilassa lukeminen on myös vuorovaikutuksellista: teksti ja lukija ikään kuin kommunikoivat keskenään. Tiedon saaminen on oleellinen osa lukemista. Kirjallisuudessa piilee keino laajentaa maailmankuvaa ja syventää ymmärrystä niin itsestä kuin kaikesta ympärillä olevasta. Lukeminen voi johtaa järkytykseen silloin, kun tekstistä avautuu lukijan eteen jotakin dramaattista. Järkytykseen voi liittyä esimerkiksi pelästymisen, hämmennyksen tai vastenmielisyyden kaltaisia tuntemuksia. Felski ei kuitenkaan näe järkytystä pelkästään kielteisenä asiana vaan pikemminkin tilaisuutena horjuttaa mahdollisesti kangistuneita ajatusmalleja tai avartaa rajoittuneita näkökulmia. (Felski 2008, 25–37, 53–55, 83–92, 112–113.)

Teoksessaan *Feminism and the Politics of Reading* (1997) Lynne Pearce esittää, että on kaksi tapaa lukea: hermeneuttinen, jonka tavoitteena on tekstin tulkinta, sekä affektiivinen, joka tavoittelee osallistumista (Helle & Hollsten 2016, 22). Affektiivisen lukemisen osalta Pearce puhuu tekstuaalisesta toisesta (*textual other*), johon lukijalla on romanssin kaltainen suhde. Alkuihastuksen jälkeen tuo suhde voi ilmentyä ahdistuksena, mustasukkaisuutena, turhautuneisuutena, pettymyksenä sekä tunteena petetyksi tulemisesta. Konkreettisimmillaan tekstuaalinen toinen voi olla tekstissä esiintyvä henkilöahmo, mutta siihen voidaan lukea myös tekstin keinot vaikuttaa vastaanottajaansa. Esimerkkejä näistä keinoista ovat kertoja, kerronnan näkökulma ja kieli. Kontekstuaalisessa mielessä tekstuaalinen toinen voi tarkoittaa joko kirjailijaa, jonka tuotantoon lukija on muodostanut tunnesuhteen, tai tulkintayhteisö, jossa lukija on osallisena. (Emt., 22; Pearce 1997, 17.)

3 AINEISTON KÄSITTELY

Olen kerännyt tutkimusaineistoa kahdeksasta eri kirjablogista sekä Facebookin julkisista *Kirjallisuuden ystävät* ja *Äänikirjat* -ryhmistä. Kolmen eri blogin äänikirjoja koskevien tekstien sisältö painottuu teosten sisältöihin, mutta niissä kommentoidaan myös henkilökohtaista äänikirjakokemusta sekä lukijan ääntä ja eläytymistä. Kolmessa blogitekstissä kirjoittaja keskittyy pohtimaan äänikirjaformaattia yleisesti. Facebookin kommentit ovat suurimmaksi osaksi lyhyitä, ja ne koskevat eri teoksia sekä niiden lukijaaäniä. Monien teosten ympärille muodostuu pienimuotoisia keskustelujia, joissa korostuvat osin hyvinkin värikkäin sanakääntein ilmaistut tunteet äänikirjojen lukijoista.

Tutkimusaineistostani ilmenee, että lukijan merkitys on vahva niin tekstin tulkinnassa ja sisäistämisessä kuin myös siinä, millaisia emotionaalisia vaikutuksia teksti lopulta saa kuuntelijassaan aikaan. Asiaa ilmentää kenties kärjistetyimminkin se, että joitakin lukijaaäniä halutaan suorastaan varoa. Niin blogitekstien kuin Facebook-kommenttien kirjoittajat vaikuttavat aktiivisilta lukemisen harrastajilta, mutta äänikirjakokemusten määrä vaihtelee; osa kirjoittajista kuuntelee hyvinkin paljon äänikirjoja siinä missä toiset ovat suhteellisen kokemattomia kuuntelijoita.

Tässä luvussa käsittelen aineistoani Felskin (2008) lukemista jäsentävien kategorioiden eli *tunnistamisen*, *lumoutumisen*, *tiedon* ja *tyrmistymisen* kautta. Omistan yhden alaluvun jokaiselle kategorialle. Soveltuvilta osin pohdin mahdollisuutta tulkita äänikirjan lukijaa Pearcen (1997) ajatusten mukaisesti tekstuaalisena toisena. Lisäksi tarkastelen, onko kuuntelijakommenteista havaittavissa Keenin (2011) emotioita.

3.1 Tunnistaminen - kun tulkinta ei ole oma

Felski (2008) viittaa tunnistamisella tunteikkaaseen ilmiöön, jossa lukija kohtaa jotain itselleen tuttua. Lukija voi tunnistaa tekstistä itsensä tai jotain muuta, mikä ikään kuin syventää lukijan senhetkistä ymmärrystä ja maailmankuvaa. (Felski 2008, 25–37.) Itse tarkastelen asiaa äänikirjan lukijan välittämän tulkinnan kautta ja pohdin, voiko lukijaaäni vaikuttaa tunnistamiseen joko helpottavasti tai hankaloittavasti. Tutkimusaineistoni perusteella asian kannalta merkittävin seikka vaikuttaa olevan kysymys siitä, tulisiko lukijaaänen olla neutraali vai ei. Taitavan tulkinnan kautta aikaansaatu elävöittäminen voi kuuntelijoiden mukaan parantaa kirjajakemusta, mutta raja onnistuneen elävöittämisen ja kuuntelukokemuksen pilaamisen välillä on hyvin hienojakoinen.

Tutkimusaineistossani äänikirjan lukijan antama tulkinta jakaa äänikirjojen kuuntelijoiden mielipiteitä. Toiset kokevat, että hyvän lukijaaänen antama tulkinta ja

elävöittäminen parantavat kirjakokemusta toisinaan jopa niin, että kirja alkaa elää paremmin kuin itsekseen hiljaa luettuna. Tekstin merkitys siis syvenee, jolloin voisi ajatella, että lukijäänen tulkinta mahdollistaa tunnistamisen vaivattomammin. Moni kuitenkin kokee lukijäänen tulkinnan häiritsevänä: "En pidä äänikirjoista. Kokeilin. Oli ikäänkuin pakkosyöttöä!" (K9.) Keenin (2011) emotioihin peilaten kommentissa on havaittavissa inhoa. Ajatus siitä, että äänikirjat syrjäyttäisivät perinteiseen tapaan luettavat kirjat, herättävät osassa kirjallisuuden harrastajia jopa pelon kaltaista tunnetta: "Itse en halua ylimääräistä ääntä sisäisen ääneni lisäksi tulkitsemaan tekstiä niin kauan kuin näen. Kammoan mahdollisuutta, ettei painettuja kirjoja olisi enää tarjolla." (K12.)

Mikäli äänikirjan lukija tekee tulkintansa hienovaraisen taidokkaasti eli eläytyminen sulautuu kokonaisuuteen, se tuntuu kuuntelijasta miellyttävältä: "[...] lukija [...] onnistuu vaihkeilla äänen ja rytmityksen muutoksilla elävöittämään tarinan täydellisesti. Silti hän ei näyttele, vaan lukee sinänsä jo upeaa tarinaa." (Ja kaikkea muuta 2020.) Sen sijaan ylikorostunut lukemisen tapa voi saada kuuntelijoissa aikaan suuttumusta:

Jotkut hyvät lukijat onnistuvat sopivasti hitusen laskemalla/nostamalla ääntään. [...] moni varmaankin hauska kirja on jäänyt heti alussa kesken, kun en kestä kuunnella ylipirteää, nauravaista ääntä korostamassa sitä tietoa että "tämä on sitten hauska kirja!" Kyllä kuulija ymmärtää sen ihan normaalilla äänellä luettunakin, mutta ei ole yhtään hauskaa kun aikuiselle luetaan kuin lastenkirjaa. (K81.)

Yllä olevassa esimerkissä äänikirjan lukija on toiminnallaan vihastuttanut kuulijan, vaikkakaan tunne ei liity tekstiin vaan sen elävöittämiseen. Ylikorostunut lukeminen pilaa kuuntelun, minkä vuoksi se jää kesken. Tämä johtaa siihen, että mahdollisuus Felskin (2008) tunnistamiseen jää käyttämättä.

Tekstin ja äänen merkittävästä suhteesta kertoo se, että teksti pyritään usein kirjoittamaan esteettisesti tilanteeseen sopivaksi: kauniiksi, rumaksi, sulavaksi tai karkeaksi (Keskinen 2008, 68). Tähän viitaten esitän, että lukijäänen (tai lukijan äänen) ja kuuntelijan mielessä olevien foneettisten tulkintojen välinen ristiriita voi johtaa ärtymyksen tunteisiin. Asiaa tukee myös seuraava kuuntelijakommentti: "Lukijan painotukset voivat kuitenkin vaikuttaa kokemukseen kirjasta verrattuna siihen, että itse lukisi ja antaisi sanojen vapauttaa oma mielikuvitus" (K21).

Tekstin tulkintaan liittyen merkittäväksi kysymykseksi muotoutuu se, pitäisikö lukijäänen eläytyä vai olla neutraali. Aineistoni perusteella asia jakaa mielipiteitä. Valtaosa haluaa tulkita itse: "[...] koen että kuulen aina lukijan T u l k i n n a n. Tekstiä voin tulkita itse, kun luen ja muodostan siitä omat mielikuvani." (K16.) Osa kuitenkin ajattelee, ettei lukijääni vie oman tulkinnan tilaa pois: "[...] myös kuunnellusta kirjasta tehdään oma tulkinta, kyseessä ei ole passiivinen kuunteleminen" (23). Jälkimmäiseen kommenttiin liittyen väitän kuitenkin, että nimenomaan lukijäänen neutraalius vähintäänkin edesauttaa oman tulkinnan muodostumista. Tavalla tai toisella huomiota herättävä lukija(n)ääni voi puolestaan asettaa omalle tulkinnalle haasteita. Siinä mielessä voitaneen ajatella, että äänikirjan kuunteleminen voi auttaa tunnistamisessa. Esitän, että tapauksessa, jossa lukijäänen välittämä tulkinta sopii

yhteen kuuntelijan käsitysten kanssa, lukijääni voi edesauttaa tunnistamista vahvistamalla kuuntelijan käsityksiä.

Eräs mielenkiintoinen seikka on tunnetun lukijan vaikutus kuuntelijaan:

Tunnettujen näyttelijöiden lukemat kirjat saattavat olla ensi alkuun hieman hankalia kuunnella, jos ääni tuo mieleen vain kyseisen näyttelijän tai jonkin hänen esittämänsä hahmon. Nytkin pelkäsin, että kuvittelisin mielessäni vain jonkin Putous-hahmon Meredithin paikalle, mutta se ei onneksi ollut ongelma. Armi kuulosti hyvin neutraalilta, mikä onkin äänikirjan lukijalle tärkeä ominaisuus. Antaa tekstin tehdä tehtävänsä ja kuulijan käyttää omaa mielikuvitustaan. (Mustelmiinan mietteitä 2022e.)

Kommentoija tuo esiin yhden Keenin (2011) perusemootioista: pelon siitä, että tunnetun henkilön äänen välittämänä kuulijan oma tulkinta teoksesta menisi pilalle. Neutraali lukemisen tapa kuitenkin yllättää iloisesti. Äänikirjan kuuntelijalle mahdollisuus tulkita itse on siis tärkeä seikka, vaikkakin toiset tuntuvat nauttivan passiivisemmasta vastaanottamisen tavasta.

Raja onnistuneen elävöittämisen ja teoksen pilaamisen välillä on häilyvä. Eräs kommentoija sanoittaa asian osuvasti toteamuksellaan "On selvää, että jokainen kirja ei sovi jokaiselle lukijalle mutta... hyvä lukija pelastaa huononkin kirjan ja kehno lukija tuhoaa mestariteoksenkin" (K42). Aineistosta nousee esille se, että moni keskeyttää kirjan kuuntelemisen lukijan tulkinnan vuoksi. Äänikirjan lukija voi turmella kokemuksen kirjasta, mikä suututtaa kuuntelijaa: "Monikaan ei pisteen jälkeen pidä taukoa. Minulta jää kiinnostavista kirjoista kuuntelematta 2/3 lukijan vuoksi. Kun alkaa ärsyttämään, ei kuuntele enää sisältöä." (K99.) Tutkimusaineistossani ärtymys ja suuttumus ovat varsin yleisiä lukijääneen liittyviä tunteita. Tarkastelen niitä vielä tarkemmin luvussa 3.4.

Felski (2008, 25) tuo esille, että ajatukset, joista lukija on vain osittain tietoinen, voivat konkretisoitua tekstissä. Hän viittaa tietenkin tekstin sisältöön, mutta itse esitän, että äänikirjan kuunteleminen – niin myönteisten kuin kielteistenkin tunnereaktioiden kautta – voi konkretisoida kirjaharrastajalle sen, mitä lukeminen hänelle merkitsee ja mikä siitä tekee nautinnollista.

3.2 Lumoutuminen – hyvä lukijääni koukuttaa, kirja esineenä viehättää

Kuten on jo todettu, lukijäänen antama tulkinta / elävöittäminen voi parantaa kirjakokemusta. Vaikuttaa siltä, että äänikirjan lukija voi saada kuuntelijassaan aikaan Felskin (2008, 52–54) määrittelemän, lumoutuneeseen lukemiseen rinnastuvan tilan. Moni kokee, että hyvä äänikirjan lukija koukuttaa. Tietyt lukijäänet ovat itsessään vetovoimaisia, mutta myös osuva kirja-ääniyhdistelmä saa kuuntelijoissa aikaan ihastusta. Vaa'an toisella puolella painaa kuitenkin se, ettei äänikirjan kuuntelu ole välttämättä yhtä lailla intiimi kokemus kuin kirjan lukeminen hiljaa itsekseen.

Tutkimusaineistostani ilmenee, että toiset lukijäänet ovat pidetympiä kuin toiset: "[Krista] Putkonen-Örn on minun mielestä naisista parhaita" (K108). Tiettyjä kirja-ääniyhdistelmiä, kuten *Sinuhe Egyptiläistä* Lars Svedbergin lukemana sekä *Harry*

Pottereita Vesa Vierikon tulkitsemina, ylistetään erityisen paljon. Kommenteista ilmenee, että molemmat kuuluvat myös itsessään suosituimpiin lukijääniin. Seuraava esimerkki ilmentää Felskin (2008, 52–54) kuvausta lumoutuneesta lukemisesta lähilukemiseen vertautuvana, yksityiskohtiin kiinnittyvänä elämyksenä:

Olen lukenut Sinuhun moneen kertaan ja se on kuulunut vuosia ja taas vuosia kaikkien aikojen suosikkikirja -listalleni. Silti äänikirja onnistui yllättämään. Lars Svedbergillä on kyky lukea kirja niin elävästi, että sitä melkein haistaa Niilin mudan tai kuulee taistelussa hevosten kiljunnan ja nuolien suhinan. Silti hän oikeasti lukee kirjaa eikä esiinny näytelmässä. Hyvän lukijan ansiosta klassikkokin nousee aivan uusiin sfääreihin. (Ja kaikkea muuta 2014.)

Esimerkki kuvastaa sitä, että lukijäänen soveltuessa teokseen erityisen hyvin äänikirjalla on mahdollisuus voimistaa jopa kesto-suosikkeihin kuuluvan klassikkoteoksen antia. Toki joitakin lukijoita ihannoidaan niin paljon, että jo pelkkä äänen kuuleminen antaa nautintoa: "[...] on Jumala oman äänensä kanssa. voisi lukea vaikka puhelinluettelo..." (K34.)

Yllä olevaa kommenttia voinee peilata Pearcen (1997, 17) ajatuksiin tekstin sisällä olevasta, lukijan tunnereaktioita ohjaavasta asiasta eli tekstuaalisesta toisesta, johon lukija – tässä tapauksessa kuuntelija – luo romanssin kaltaisen suhteen. Pearcen (emt., 17) mukaan tekstuaalinen toinen voi olla jopa tuotannollaan ihastuttava kirjailija. Äänikirjojen tapauksessa ehdotan, että myös lukijääni voi toimia tekstuaalisena toisena. Kuuntelija voi toisin sanoen muodostaa tunnesuhteen lukijääneen, mikä saa osaltaan aikaan lumoutuneen tilan. Ihastus voi kuitenkin muuttua pettymykseksi, jos ääni ja/tai elävöittäminen eivät sovi yhteen kuuntelijan muodostamien odotusten kanssa. Seuraava, varsin tunteellinen kommentti kuvaa tätä hyvin. Keenin (2011) emootioista siitä on luettavissa niin suuttumusta, surua, yllättyneisyyttä, halveksuntaa kuin kenties häpeääkin – myötähäpeän muodossa:

Nytpä sattui sitten kirja, joka on luennalla pilattu. [...] jonka ääneen ihastuin jo vuosia sitten [...] Niin hyvä lukija menee ja kimittää [...] vuorosanat. 😊 Tyttö kuulostaa aivan idiootilta. (K92.)

Itsekseen hiljaa luettavaa kirjaa ja äänikirjaa verratessa voidaan sanoa, että lukijääni voi jopa jossain määrin helpottaa kirjan valintaa. Osa kuuntelijoista valitsee kuuntelemaisensa kirjan yksinomaan lukijan vuoksi, kuten Bednar (2010, 78) toteaa. Lukijääni on merkittävässä roolissa myös kirjasarjoissa: moni kokee ärsyttäväksi sen, jos lukija vaihtuu kesken kirjasarjan. Viimeistä edellisessä kommentissa, kuten myös seuraavassa, ovat näkyvillä intensiivisyys ja unelmointi, jotka Felskin (2008, 55) mukaan kuvaavat lumoutunutta lukemista: "[...] ääni on ihanan lempeä, ja toi aluksi mieleeni lempilaulajani [...] enkelimäisen äänen [...] sopii mainiosti lukijaksi tällaisiin romanttisiin hyvän mielen tarinoihin." (Mustelmiinan mietteitä 2022a.) Tässäkin näkyy kirja-ääniyhdistelmän merkittävyys: tietynlaiset äänet sopivat tietynlaisiin kirjoihin, millä on tärkeä rooli lumoutuneessa lukemisessa. Esimerkiksi korkean ja hentoisen äänen ei koeta sopivan rikoksia käsitteleviin kirjoihin.

On havaittavissa viitteitä siitä, että äänikirjan lukijalla on valtaa tunnelmien tehostamisessa. Eräs kiinnostava seikka on lukijäänen merkitys trillereissä. Väitän, että äänikirjan lukija voi muun muassa äänensä painotuksilla ja soinnilla tehostaa

jännitystä merkittävästi. Kuuntelija ei myöskään pääse jännittävää tilannetta pakoon eikä pysty liennyttämään jännitystään, kuten itseksensä hiljaa luettavan kirjan tapauksessa voi toimia:

Jännitys kasvaa tehokkaasti ääneen luettuna, mutta joka lause ei ole merkityksellinen. Tilanne kehittyy, vaikka jotain menisi ohi. On myös niin, että paperikirjassa on äänikirjaa helpompi hypätä jotain yli, jos kohta ei ole kiinnostava; silmäily kertoo kuitenkin, mitä menettää. Äänikirjassa niin ei voi tehdä. (Kulttuuri kukoistaa 2021.)

Jo Aristoteleen runousopissa puhutaan katharsiksesta, joka tarkoittaa ahdistuksen ja jännityksen jälkeistä, puhdistunutta ja vapautunutta olotilaa (Hosiaisuus 2016, 408). Voitaneen siis esittää, että trillerin onnistunut äänikirjaversio voimistaa katharsista. Todentuntua ja jännitystä voi lisätä myös useamman lukijan voimin toteutettu äänikirja. Esimerkiksi *Fiktiofanin kynästä* -blogin postauksessa (2021) keuhutaan kuuntelukokemusta näkökulmatekniikalla kirjoitetusta teoksesta, jonka jokaisella päähenkilöllä on äänikirjaversiossa oma lukija. Kaikkia useampi lukijaaani ei kuitenkaan miellytä, mutta teos itsessään voi voittaa ääniformaatin ärsyttävyyden:

Harkitsin alussa useasti onko tämä nyt hyvä vai ei, mutta halusin kuitenkin saada loppuratkaisun tietooni, joten jatkoin kuuntelua. Syynä alun harkintaan taisi kuitenkin olla äänikirjassa. Äänikirjaa luettiin kolmen ihmisen vuoropuheluna, minkä koen lievästi sanottuna melkoisen ärsyttävänä. Juoni vei kuitenkin mennessään [...] (Sirjan tarinat 2022.)

Pearcen (1997, 17) mukaan tekstuaalinen toinen voi olla myös teoksen kieli. Aineistosta ilmenee, että kuunnellessa tekstin mahdolliset kielivirheet – kuten yhdyssanavirheet – eivät tule esiin: ”Yritin nimittäin lukea tätä aiemmin, mutta takkusin murreasuisen kielen kanssa ja väsyin. Äänikirjassa murre kuulostikin tosi hauskalta ja elävöitti teosta.” (K2.) Kielioppivirheiden huomaaminen on luonnollisesti yksilöllistä, mutta yleishuomiona esitän, että niiden häviäminen äänikirjaformaattissa voi helpottaa lumoutumista.

Onko hiljaa itseksensä luettavissa kirjoissa sitten jotain, mikä edesauttaa lumoutuneen lukemistilan saavuttamisessa? Tutkimusaineistostani nousee voimakkaasti esille, ettei äänikirjoissa ole samanlaisia aistikokemuksia kuin perinteisissä kirjoissa.

Lapsesta asti lukemista harrastaneelle kirjoissa vain on sitä jotakin, joka vetää puoleensa. On ihanaa tuntee kirja kädessään, selailla sivuja, haistaa vanhan kirjan tuoksu. Kirjastoissa on tunnelmallista kuljeskella hyllyjen välissä, katsella kirjojen selkämäyksiä ja etsiä juuri sitä oikeaa luettavaa. (Mustelmiinan mietteitä 2022d.)

Merkittävä tekijä lumoutuneessa lukemisessa on siis se, että saa pidellä käsissään konkreettista kirjaa. Osa kirjaharrastajista pitää itseksensä hiljaa lukemista vahvempana kokemuksena verrattuna kuuntelemiseen: “[...] kirjaan tutustumisen lukijan äänen välityksellä ei ole samalla tavoin intiimi kokemus kuin lukeminen hiljaa mielessään” (K3). Väitän, että tässä mielessä perinteinen kirjaesine rinnastuu e-kirjaan, sillä – kuten Kuzmičová (2016, 2017) toteaa, juuri e-kirjaa on pidetty perinteisen kirjaesineen mahdollisena syrjäyttäjänä. Äänikirjojen tapauksessa lukijaaani – huolimatta siitä, että jotkut kokevat saavansa siitä seuraa – on eräällä tapaa ylimääräinen välikappale, joka voi tuntua tungettelevalta. Blogin *Kulttuuri kukoistaa* (2021) pitävä vastaa blogitekstiinsä tulleeeseen kommenttiin seuraavasti:

En ole lukemaan opittuani ikinä pitänyt siitä, että mulle luetaan ääneen [...] On vaikea hyväksyä se vieras/toinen ääni päässä. Mutta olen nyt hieman siedähtynyt. Kunhan lukija on miellyttävä, en enää niin kiinnitä huomiota ääneen. Ei se silti omaa lukemista ihan vastaa.

Jos lukija ei tunnu sopivalta, lumoutuneen lukemisen intensiivinen tila on mahdoton saavuttaa. Tämä saa aikaan suoranaisia surun tunteita: ”Huono tai itselle sopimaton lukija pilaa koko kirjan kuuntelun 😞” (K39). *Mustelmiinan mietteitä* -blogin postauksessa *Veera Nieminen: Kottikärrykaruselli* (2022c) -blogin kirjoittaja kertoo tyrskähdelleensä ääneen hausalle kirjalle, johon lukija oli äänellään lisännyt huumorin lisäksi myös sopivan määrän sarkasmia. Kirjoittaja jää myös miettimään, millainen kirja olisi ollut itse luettuna.

3.3 Tieto – lukeminen ja kuunteleminen asioiden sisäistämisessä

Felski (2008, 83–92) peräänkuuluttaa kirjallisuuden voimaa tietoisuuden ja ymmärryksen syventäjänä. Kysymys siitä, kuinka äänikirjat palvelevat tätä tarkoitusta, on kuitenkin mielenkiintoinen. Asiassa vaikuttaa olevan kaksi aspektia: tiedon saaminen lukemalla tai kuuntelemalla voi olla erilaista, mutta myös kirjallisuuden lajilla ja teoksen visuaalisuudella on merkitystä. Sen sijaan lukijaäänien merkitys näyttäytyy lähinnä teksteissä, jotka antavat tilaa eläytymiselle.

Blogin *Kulttuuri kukoistaa* (2021) ylläpitäjän kommentti kuvastaa äänikirjojen kuuntelijoiden ajatuksia yleisemminkin: hiljaa itsekseen lukeminen koetaan lähtökohtaisesti tehokkaammaksi tiedon sisäistämisen kannalta.

”Kevytversio” lukemisesta - jollaisena vielä äänikirjakuuntelua pidän - viihdyttää kävelyllä ja muissa puuhissa, kun teksti ei ole niin tärkeä, että se pitäisi omin silmin nähdä. (Kulttuuri kukoistaa 2021).

Osa kirjaharrastajista pitää kuitenkin kuuntelemista suhteessa syvempänä kokemuksena: ”oikeasti, olin kaks kertaa luku sinuhe egyptiläisen, mutta vasta kuunneltuani sen äänikirjana tajusin jotain” (K6). Jälkimmäisen kommentin kohdalla on toki huomioitava, että kuuntelijalla on taustalla kokemuksia teoksen kirjaversiosta.

Kuunnellessa syventyminen, kertaaminen, yksityiskohtien havaitseminen ja oman tahdin määrittäminen koetaan hankalammaksi. Toisinaan pysähtyminen ja kirjan sisällön rauhassa pohtiminen olisi tärkeää: ”Ainakin minä tarvitsen aikaa asioiden sisäistämiseen, eikä ilman taukoja etenevä äänikirja pysty sitä tarjoamaan” (Mustelmiinan mietteitä 2022d). Voidaan siis pohtia, pääsevätkö kirjallisuuden tarjoamat tieto ja syvemmän ymmärryksen mahdollisuus oikeuksiinsa äänikirjaformaattissa. Felski (2008, 83) toki huomauttaa, etteivät kaikki tekstit haasta vallalla olevia käsityksiä.

Tietokirjojen ja elämäkertojen kuunteleminen voi yllättäen olla helpompaa verrattuna kaunokirjallisuuden kuuntelemiseen. Blogin *Kulttuuri kukoistaa* (2021) ylläpitäjä toteaa, että ajatusten koossa pitäminen on hankalaa kuunnellessa, koska äänikirja ei anna mahdollisuutta hahmottaa tekstiä paperisen kirjan tavoin. Lisäksi

ulkopuolelta tulevat häiriötekijät voivat keskeyttää ajatukset ja pakottaa kelaamaan taaksepäin. Kokemus voi saada aikaan jopa Keenin (2011) perusemootioihin kuuluvan pelon kaltaista tunnetta: "Vähän hätäännyin: voinko edes sanoa kirjan lukeneeni, jos koen lukukokemuksen jäävän näin vajaaksi?" (Kulttuuri kukoistaa 2021). Lisäksi kirjoittaja tuo esille, että äänikirjan vahvuus on juuri tunnelmien luomisessa sellaisissa teoksissa, joissa vastaanottajan ei tarvitse havaita tekstin hienoimpia juonteita. Hän kokee, että kaunokirjallisen teoksen syvä ymmärrys äänikirjaversiona vaatii vahvaa kirjallisuuden kokemusta ja ammattimaista lukemisen otetta:

Äänikirjoja kuuntelevat paljon kirja-alan ammattilaiset. Luulen, että he saavat niistä enemmän kuin tavislukijat. He ovat tottuneet etsimään tiettyjä rakenteita, kliseitä, muotoja. Ne löytyvät myös kuunnellussa. Paradoksaalisesti äänikirja toiminee hyvin myös vähän lukeville. Kun ei haeta tekstillistä hienoutta, vaan juonta ja tunnelmaa. (Kulttuuri kukoistaa 2021.)

Kirjan kuuntelemisen antoisuuteen vaikuttaa kuitenkin paljon se, kuinka laadukkaasti äänikirjaformaatti on toteutettu, kuten blogin *Kirsin kirjanurkka* (2022) ylläpitäjä toteaa. On silti olemassa rajoitteita, joita äänikirjaversiossa on hankala ylittää. Facebookista poimimassani tutkimusaineistossa keskustelua herättää hymiöiden ja muiden merkityksiä sisältävien merkkien lukeminen:

mutta jos kirjassa on tosiaankin tekstin seassa merkkejä - esimerkiksi hymiöitä - jotka ovat lukijalle selviä? Miten ne luetaan niin, että ne ovat selviä myös kuulijalle? Nykyisin kirjoissa saattaa olla esim. sähköpostiviestejä, XXX suukkoja tarkoittaen jne. (K72.)

Keskusteluun osallistuvat kokevat hymiöiden lukemisen hassuksi. Tosiasia lienee, etteivät kaikki kirjat palvele parasta tarkoitustaan juuri äänellisenä versiona. Esimerkiksi blogin *Kirsin kirjanurkka* postauksessa *Holly Jackson: Kiltin tytön murhaopas* (2022) kehutaan äänikirjakokemusta nuorille suunnatusta trilleristä, mutta todetaan samalla, ettei äänikirjaversio anna mahdollisuutta kokea painettuun versioon kuuluvia karttoja ja kuvia. Jos siis teoksen maailman perinpohjainen ymmärtäminen ja täydellisen elämyksen saaminen edellyttävät visuaalisten seikkojen havaitsemista, ei äänikirja ole paras vaihtoehto.

Vaikka lukijäänen merkitys tiedon saamisen suhteen vaikuttaa vähäiseltä, se ei silti ole olematon. Äänikirjan lukijan painotusten koetaan vaikuttavan kokemukseen eri tavalla verrattuna siihen, että vaikuttimena olisivat pelkät sanat. Jos lukijääni koetaan kehnona, sisältöön ei pystytä keskittymään ja kirjan tarjoama tieto voi näin ollen jäädä saamatta. Tämä puolestaan herättää Keenin (2011) emootioihin viitaten surua: "Hitsit, kun jää moni kirja kuuntelematta, kun lukija ärsyttää, eikä vaan kykene kuuntelemaan 😞" (K50). Blogin *Mustelmiinan mietteitä* postauksessa *Henriikka Rönkkönen: Rakkausshokkihoito* (2022b) puolestaan ylistetään lukijaa, joka eläytymisellään helpottaa tietokirjatyypin teoksen kuuntelemista.

Lukija Krista Putkonen-Örn onnistuu taas loistavasti tehtävässään. Hän osaa eläytyä tekstiin niin, että sitä on hauska ja helppo kuunnella. Minun on välillä hieman vaikea keskittyä kuuntelemaan tietokirjoja tai asiategstejä, joissa ei ole koukuttavaa juonta kuten romaaneissa, mutta Kristan eläytyminen helpottaa kuuntelemista huomattavasti. (Mustelmiinan mietteitä 2022b.)

Tiedon saaminen puolestaan saa aikaan onnellisuuteen viittäviä emootioita: "Lukija oli myös aivan huippu, sillä hän eläytyi hienosti [...] skottiaksenttiin ja [...] kahden naisen erilaisiin ääniin" (Kirja vieköön 2022). Toisaalta tiedon saamatta jääminen väärin lausuttujen nimien muodossa nostaa pintaan suuttumusta.

[...] myös minua sieppasi nämä kielikammutukset. Samasta syystä jäänyt englanninkielisiä Pohjoismaihin sijoittuvia dekkareita kuuntelematta. En tiennyt koskaan kenestä tai mistä paikkakunnasta puhutaan kun ruotsalaiset sanat ei vaan kertakaikkiaan kääntynyt britin lausumana. (K68.)

3.4 Tyrmistyminen – lukijäänen herättämiä emootioita

Kirjojen lukeminen voi saada aikaan tyrmistymistä, jota Felski (2008, 113) pitää mielen avartamisen mahdollistajana. Facebookin kuuntelijakommenteissa korostuvat paikoin varsin värikkäät kuvailut äänikirjan lukijoiden epämiellyttäviksi koetuista piirteistä. Tyrmistyminen sopii kuvailuksi varsin monessa äänikirjan lukijääneen liittyvässä kommentissa.

Äänikirjojen kuuntelijat ärsyyntyvät muun muassa lukutahdistista, äänenväristä, epäsopivasta äänestä kirjan aiheeseen verraten, luonnottomasta tai piittaamattomasta lukemisen tavasta, monotonisuudesta, liiallisesta eläytyvyydestä, tilannetajun puutteesta, epäsuomalaisesta intonaatiosta sekä huonosta ääntämyksestä. Eräs kommentoija tuo esille äänikirjoihin liittyvän kaupallisuuden: "Nykyään pitää saada äänikirjoja markkinoille sellaisella vauhdilla, että kuka vain kelpaa lukijaksi eikä lukemiseen ehditä kiinnittää huomiota kuten ennen, tai haluta" (K100). Felski (2008, 113) esittää, että tyrmistymisessä piilee mahdollisuus uudistaa ajatusmalleja ja näkökulmia. Kommentoija on äänikirjoihin tutustuessaan havainnut, että formaattia tulisi kehittää.

Kainulainen (2016, 135) esittää, että tekstiin kohdistuva tyrmistys on merkki affektiivisesta lukukokemuksesta, millä on vaikutusta tulkintaan. Voidaan siis ajatella, että tyrmistyminen voi ikään kuin vääristää tulkintaa: muuttaa sen erilaiseksi verrattuna hiljaa luettuna muodostuvaan tulkintaan. Felski (2008, 112–113) toteaa, että lukemisesta johtuva tyrmistys voi konkretisoitua pelästymisenä, hämmennyksenä tai vastenmielisyytenä. Näistä vastenmielisyyden voi ajatella kuvastavan seuraavaa viestien vaihtoa:

Kuuntelin kerran yhden vähän eroottis sävytteisen kirjan ja oli kyllä kauheaa, kun mies lukija luki normaalisti naisroolin ja sitten painoi äänensä alas kun oli mieshahmon vuoro. Eka ja vika tuollainen kirja, jonka kuuntelen :) (Ja kaikkea muuta 2020, blogitekstin kommentti.)

Joo, "ylilukeminen" on ihan kamalaa. Joskus kuuntelin vähän aikaa sellaista naista, joka kiekui jatkuvasti, kun oli jotain innostuskohtia. Se oli ihan kamalaa... (Ja kaikkea muuta 2020, blogitekstin kommentti.)

Ensimmäisessä kommentissa henkilö on kuunnellut kirjaa, jonka voi jo pelkkänä tekstinä ajatella herättävän lukijassa jonkinasteisia romanttisia tunteita. Jos kuuntelija luo romanssin kaltaisen suhteen tekstuaalisena toisena toimivaan henkilöahmoon, kuten Pearce (1997, 17) esittää, epämiellyttävältä tuntuva lukijan eläytyminen voi

tuottaa pettymyksen. Tämä voi saada aikaan monenlaisia emootioita, kuten Keenin (2011) mainitsemia suuttumusta, surua, yllättyneisyyttä ja inhoa. Yllä olevista kommenteista voinee lukea myös nolostumista ja myötähäpeää. Kommenteissa käytetään adjektiiveja ”kauhea” ja ”kamala”. Lienee tulkinnanvaraista, kuinka hyvin ne loppujen lopuksi kuvaavat tyrmistymistä. Tutkimusaineistossani Facebookin kommentoijat ilmaisevat tunteitaan suorasanaisemmin kuin kirjablogien ylläpitäjät. Yleisimpiä lukijaaäneen tai tämän lukutapaan kohdistuvia kriittisiä sanoja tai ilmaisuja johdannaisineen ovat *jääda kesken* (13), *ärsyttää* (11), *harmittaa* (6), *huono* (6), *en kestä* (6) sekä *pilata* (4). Vaikuttaa siltä, ettei aineistossa näkyvien tunteiden ja sanallisten reaktioiden rajaaminen Felskin (2008, 112–113) määrittelemän tyrmistymisen alle anna oikeutta niiden sävyille ja vivahteille.

Felski (2008, 112–113) tuo esille, että tyrmistyminen mahdollistaa lukijan kiinnittymisen tekstiin. Tutkimusaineistostani selviää, että äänikirjan kuunteleminen voi jäädä kesken, jos lukijaaäneen liittyvästä ärsytyksestä ei pääse yli. Jotkut äänikirjan lukijan tekemät virheet voivat liittää teokseen kielteisen mielikuvan jopa pidemmäksi aikaa:

En kestä [...] mm huonosti lausuttuja nimiä. Englannin kielinen lukija ja ruotsalaiset kadun- ja ihmisten nimet. En tiedä mistä ja kenestä on kyse ja jään jumiin ärsytykseeni [...] Britin lausuma: ”Elin otti Solveigia kädestä drottningatanilla” kummittelee edelleen. (K36.)

Äänikirjan lukijan tekemät virheet eivät siis aiheuta vastenmielisyyttä ja harmitusta vain kuuntelemisen hetkellä vaan mahdollisesti vielä pitkään jälkeenpäin. Kuuntelemisen keskeytyminen voi jäädä mietityttämään: “[...] muutamien kirjojen kohdalla on jäänyt harmittamaan kun ne jäävät lukijan vuoksi kuuntelematta vaikka kirja muuten olisi mielenkiintoinen” (K42).

Tyrmistymiseen liittyen esitän, että äänikirjan lukija voi syventää tekstissä käsiteltäviä asioita. Felski (2008, 113) näkee tyrmistymisessä mahdollisuuden mielen avartamiseen. Felskin esitykseen peilaten äänikirjan lukijan mahdollinen rooli syventäjänä on arvokas. Blogissa *Erikoiset asiantuntijat* (2022) käsitellään kuuntelukokemusta Erina Stenen ja Ebba Mörnerin teoksesta *Ihanin sinä*, jossa postauksen mukaan kerrotaan parisuhteesta psykopaatin kanssa. Lukijaaänestä annettu kommentti ”vaikeroivalta ja uhrituvalta kuulostava ääni sopi juuri tähän kirjaan mainiosti” antaa viitteitä siitä, että teoksen teeman ja lukijan eläytymisen sopiessa yhteen kirja voi hyvällä tavalla järkyttää, jolloin mieli voi todella avartua, kuten Felski (2008, 113) toteaa.

4 PÄÄTÄNTÖ

Kandidaatintutkielmassani tutkin äänikirjan lukijäänen merkitystä tarkastelemalla kahdeksan eri kirjablogin kommentteja sekä kahden julkisen Facebook-ryhmän postauksia äänikirjoista ja niiden lukijäänenistä. Empiirisen vastaanottotutkimuksen alueelle sijoittuvan tutkimukseni menetelmä oli teoriaohjaava sisällönanalyysi. Jäsenin tutkimusaineistoani affektitutkimuksen keinoin.

Tutkimukseni tavoitteista ensimmäinen oli selvittää, millaisia tunteita ja sanallisia reaktioita lukijääni herättää. Peilasin tutkimusaineistossani ilmeneviä tunteita Suzanne Keenin (2011) määrittämiin emootioihin. Varsin yleinen kuuntelijoiden käyttämä sana on ärtymys, mikä lienee Keenin emootioista lähimpänä suuttumusta. Kuuntelijat ärsyyntyvät erityisesti ylieläytyvistä lukijäänenistä. Sanallisissa reaktioissa näkyy tyrmistyksen kaltaista yllättyneisyyttä, halveksuntaa sekä myötähäpeää ja nolostumista lukijan tulkintaa kohtaan. Etukäteen ilmenevää huolestumista, joka vertautunee Keenin emootioon pelosta, ilmenee esimerkiksi tunnetun lukijäänen vaikutukseen liittyen. Jos lukijan äänenväri ja eläytyminen eivät miellytä kuuntelijaa joko itsessään tai kirjan aiheeseen verraten, kuuntelukokemus ja/tai kirjan kesken jääminen voivat aiheuttaa jopa surua. Toisaalta miellyttävä äänenväri ja eläytyminen voivat saada aikaan onnellisuuteen viittaavia emootioita.

Esitän, että lukijäänen kohdistuvassa ärtymyksessä on yhtäältä kyse foneettisten tulkintojen välisestä ristiriidasta. Lisäksi esitän, että lukijääni voi joko toimia Lynne Pearcen (1997, 17) määrittelemänä tekstuaalisena toisena tai vaikuttaa tekstissä tekstuaalisena toisena toimivaan ominaisuuteen. Tällöin kuuntelijan orastava ihastus esimerkiksi henkilöhahmoon voi pilaantua äänikirjan lukijan vuoksi. Toisaalta teoksessa käytetyn kielen ominaisuudet voivat vaikuttaa lukijäänen ansiosta paremmin.

Bryan Nakawaki (2014, 588–589, 596) osoittaa, että lukijäänen tulkinta ilmenee esimerkiksi äänen ja sen sävyn vaihtelevuudessa sekä merkityksellisten sanojen painottamisessa. Kuuntelijan aiemmat myönteiset kokemukset äänikirjan lukijasta voivat saada aikaan korkeita odotuksia. Lukijääni voi siis sekä ihastuttaa että vihastuttaa, ja tunne voi jäädä mieleen pitkäksi aikaa. Mekanismit ilmiön takana voivat olla moninaiset. Fenomenologisen tutkimusotteen edustaja Wolfgang Iser (1978, 183–185) korostaa, että henkilökohtainen kokemus mahdollistuu aukkojen täyttämisen – siis ikioman tulkinnan – kautta. Tämä mahdollisuus poistuu osittain, jos lukijääni eläytyy liikaa. Esitän, että äänikirjan lukijan ja kuuntelijan tulkintojen kohtaamattomuus voivat saada aikaan ristiriidan, mikä ilmenee kuuntelijassa kielteisiä tunteita aiheuttavina affekteina.

Toiseksi tutkimustavoitteeksi nimesin äänikirjan ja hiljaa itsekseen luettavan kirjan erot: kysyin, voiko äänikirja lukijäänen ansiosta tarjota jotain sellaista, mitä luettava kirja ei voi. Hain vastauksia raamittaen tutkimusaineistoa Rita Felskin (2008)

lukemista jäsentävillä kategorioilla. Tein parhaani saadakseni aikaan mahdollisimman järjestelmällisen analyysin, mutta huomasin, että moni kommentista sopii useampaan Felskin kategoriaan. Jäin myös miettimään kategorioiden täydellistä sopivuutta äänikirjoja ja niiden lukijääniä koskevien tunnereaktioiden jäsentämiseen ja tulkintaan.

Tutkimusaineistoni perusteella äänikirjojen kuuntelijat ovat mielipiteissään osin hyvinkin erilaisia. Toiset äänestävät hiljaa itsekseen lukemisen puolesta kirjaesineen itsensä ja henkilökohtaisen tulkinnan vuoksi, toiset kokevat saavansa tekstistä enemmän nimenomaan hyvän lukijan tulkitsessa sitä. Hyvä ja kirjaan sopiva lukijääni voi siis tulkinnan ja elävöittämisen kautta saada kirjan elämään paremmin. Tällöin tekstin merkitys voi syventyä. Tämä korostuu ainakin trillereissä. Hyvä äänikirjan lukija voi antaa jotain uutta jopa moneen kertaan luetulle klassikolle. Jos kirja-ääniyhdistelmä on erityisen toimiva, kuunteleminen voi herättää tunteita, jotka sopivat Felskin (2008, 52–55) kuvailuun lumoutuneesta lukemisesta. Mahdollisille kielioppivirheille herkät lukijat voivat hyötyä äänikirjasta, sillä kyseisessä formaatissa kielioppivirheitä ei huomaa. Äänikirjan lukija välillisenä kanavana on kuitenkin herkkä asia; tekstin vastaanottajan ulkopuolisena tulkitsijana lukijääni voi häiritä.

Äänikirjan lukijan rooli siinä, kuinka kuuntelija ymmärtää teoksen, on merkittävä, kuten Nakawaki (2014) artikkelissaan osoittaa. Lukijalla on jopa potentiaalia muuttaa henkilöahmon luonteenpiirteitä päinvastaiseksi verrattuna siihen, mitä teksti itsessään ilmentää. Esimerkiksi *Wolf Hall* -teoksessa on kaksi kohtausta, joissa on luettavissa henkilöahmon sisällä kyteviä tunteita: äärimmäistä surua ja äärimmäistä pelkoa. Hahmon sanat ilmentävät kumpaakin, mutta lisäämällä ääneensä vain minimaalisen määrän tunnetta lukijääni asettaa hahmon sanat ja äänensävyyn ristiriitaiseen valoon. Näin hän välittää kuvan robottimaisesta, tunne-elämältään kitukasvuisesta miehestä. (Nakawaki 2014, 592–594.) Tässä on kyseessä tilanne, jossa lukijääni vaikuttaa suoraan henkilöahmosta saatavaan tulkintaan ja näin ollen Felskin (2008) tunnistamisilmioon. Tästä johdettuna esitän, että tutustuminen saman teoksen painettuun versioon ja yhteen tai useampaan äänikirjaversioon voi tarjota erilaisia tulkintoja ja näin monipuolistaa tunnistamista. Käytännössä kovin moni ei intoutune kuuntelemaan saman teoksen monia erilaisia äänikirjaversioita, mutta kirjallisuudentutkimuksen silmin asia on kiinnostava.

Tulevissa tutkimuksissa olisi mielenkiintoista selvittää lukijäänen roolia tarkemmin tutkimalla esimerkiksi Suomen suosituimpia äänikirjojen lukijoita ja selvittämällä, onko heidän lukemistyyleistään löydettävissä yhteisiä piirteitä. Toinen tapa selvittää lukijäänen merkitystä olisi yksittäisten kirjojen lukemis- ja kuuntelukokemusten tutkiminen kyselytutkimuksena. Koska kuuntelen itsekin äänikirjoja, pidän mahdollisena toteuttaa tämänkaltainen tutkimus myös autoetnografian keinoin. Kolmantena potentiaalisena tutkimisen tapana näen genrelähtöisen lähestymistavan, jonka avulla voisi tutkia, millainen lukijääni ja lukemisen tapa sopivat kirjallisuuden eri lajeihin.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

- Blogit.fi. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://www.blogit.fi/tag/äänikirja>
- Erikoiset asiantuntijat. (7.8.2022). Ihanin sinä. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://erikoisetasiantuntijat.blogspot.com/2022/08/ihanin-sina.html>
- Facebook. Julkaisuja Kirjallisuuden ystävät ja Äänikirjat -ryhmissä vuosilta 2016–2022.
- Fiktiofanin kynästä. (17.9.2021). Terapiassa, kun terapia paljastaa niin asiakkaan kuin terapeutin vaietut salaisuudet. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://fiktiofaninkynasta.blogspot.com/search/label/Terapiassa>
- Ja kaikkea muuta. (20.10.2014). Uudenlainen Sinuhe. [Blogikirjoitus.] Haettu 29.8.2022 osoitteesta <https://jakaikkeamuuta.blogspot.com/2014/10/uudenlainen-sinuhe.html>
- Ja kaikkea muuta. (4.1.2020). Äänikirja vai kuunnelma? [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://jakaikkeamuuta.blogspot.com/2020/01/aanikirja-vai-kuunnelma.html>
- Kirja viekään!. (6.8.2022). Kate Quinn – The Alice Network. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://kirjaviekoon.blogspot.com/2022/08/kate-quinn-alice-network.html>
- Kirsin kirjanurkka. (7.8.2022). Holly Jackson: Kiltin tytön murhaopas. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <http://www.kirsinkirjanurkka.fi/2022/08/holly-jackson-kiltin-tyton-murhaopas.html>
- Kulttuuri kukoistaa. (28.1.2021). Äänikirjakokemuksia. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta https://kulttuurikukoistaa.blogspot.com/2021/01/aanikirjakokemuksia.html?fbclid=IwAR0mTaRmSm-TWPYWNCq7nhhi5XOoXAtXP0NSs9Nvxsx9_zJDH7M7mx5hhFg
- Mustelmiinan mietteitä. (24.8.2022e). Claire Alexander: Meredith, yksin. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://www.lily.fi/blogit/mustelmiinan-mietteita/claire-alexander-meredith-yksin/>
- Mustelmiinan mietteitä. (5.8.2022b). Henriikka Rönkkönen: Rakkausshokkihoito. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://www.lily.fi/blogit/mustelmiinan-mietteita/henriikka-ronkkonen-rakkausshokkihoito/>
- Mustelmiinan mietteitä. (13.7.2022a). Lucy Diamond: Uusien alkujen talo. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://www.lily.fi/blogit/mustelmiinan-mietteita/lucy-diamond-uusien-alkujen-talo/>

- Mustelmiinan mietteitä. (16.8.2022d). Perinteinen kirja vai äänikirja? [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://www.lily.fi/blogit/mustelmiinan-mietteita/perinteinen-kirja-vai-aanikirja/>
- Mustelmiinan mietteitä. (8.8.2022c). Veera Nieminen: Kottikärrykaruselli. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://www.lily.fi/blogit/mustelmiinan-mietteita/veera-nieminen-kottikarrykaruselli/>
- Sirjan tarinat. (22.8.2022). Kirja-arvostelu: Holly Jackson / Kiltin tytön murhaopas. [Blogikirjoitus]. Haettu 22.9.2022 osoitteesta <https://sirjantarinat.blogspot.com/2022/08/kirja-arvostelu-holly-jackson-kiltin.html>

Muut lähteet

- Alanko-Kahiluoto, O. (2008). Lukijasta lukemiseen, tulkinnasta elämykseen: lukijan käsite kirjallisuudentutkimuksessa. Teoksessa O. Alanko-Kahiluoto & T. Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 206–239.
- AoIR (2012). Ethical Decision-Making and Internet Research: Recommendations from the AoIR Ethics Working Committee (Version 2.0). Haettu 28.10.2022 osoitteesta <http://aoir.org/reports/ethics2.pdf>
- Bednar, L. (2010). Audiobooks and the Reassertion of Orality: Walter J. Ong and Others Revisited. *CEA Critic*, 73(1), 74–85.
- Celia (2018). Vuoden äänikirja on kohistu Siivoojan käsikirja, jonka suomalaista äänikirjaversiota voi kuvata monen onnistumisen helmeksi. Haettu 20.10.2022 osoitteesta <https://www.celia.fi/news/vuoden-aanikirja-kohistu-siivoojan-kasikirja-jonka-suomalaista-aanikirjaversiota-voi-kuvata-monen-onnistumisen-helmeksi/>
- Deleuze, G. (2012). *Spinoza: käytännöllinen filosofia*. (käänt. E. Viren). Helsinki: Tutkijaliitto. Alkuperäisjulkaisu 1981.
- Felski, R. (2008). *Uses of Literature*. Malden & Oxford: Blackwell Publishing.
- Gustafsson, M. (2022). Suomesta on tullut äänikirjojen kuuntelun kärkimaa – nyt niihin halutaan myös musiikkia, tehosteita ja useita ääninäyttelijöitä. Haettu 9.11.2022 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-12382665>
- Have, I. & Pedersen, B. S. (2012). Conceptualising the audiobook experience. *SoundEffects – An Interdisciplinary Journal of Sound and Sound Experience*, 2(2), 79–95.
- Have, I. & Pedersen, B. S. (2015). *Digital Audiobooks: New Media, Users, and Experiences* (1st ed.). New York: Routledge.
- Helle, A. & Hollsten, A. (2016). Tunnetko kirjallisuutta? Johdatus suomalaisen kirjallisuuden tutkimukseen tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta. Teoksessa A. Helle & A. Hollsten (toim.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–33.
- Hosiaislouma, Y. (2016). *Kirjallisuusoppi*. Helsinki: BTJ Finland Oy.

- Iser, W. (1978). *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. London & Henley: Routledge & Kegan Paul.
- Kainulainen, S. (2016). Lukemisen tuntutiloja. Harry Salmenniemen, Vilja-Tuulia Huotarisen ja Saila Susiluodon runojen vastaanotosta. Teoksessa A. Helle & A. Hollsten (toim.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 131–153.
- Keen, S. (2011). Introduction: Narrative and the Emotions. *Poetics Today*, 32(1), 1–53.
- Keskinen, M. (2008). Ääniteknologiat ja kirjallisuus. *Avain. Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, 5(1), 62–76.
- Kovala, U. (2007). Kokemus, rakenne vai konteksti? Reseptiotutkimuksen vaihteita ja jännitteitä. Teoksessa E. Vainikkala & H. Mikkola (toim.), *Nyky aika kulttuurintutkimuksessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja, 176–200.
- Kuzmičová, A. (2016). Audiobooks and Print Narrative: Similarities in Text Experience. Teoksessa J. Mildorf & T. Kinzel (toim.), *Audionarratology: Interfaces of Sound and Narrative*. Berlin & Boston: De Gruyter, 217–237.
- Kähkönen, L. & Jytilä, R. (2022). Äänikirjojen suosio muuttaa lukutapoja. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 19(2), 3–5.
- Laaksonen, S.-M. (2018). Taitavasti eettistä verkkotutkimusta. Vastuullinen tiede - sivusto. Haettu 28.10.2022 osoitteesta <https://vastuullinentiede.fi/fi/tutkimustyo/taitavasti-eettista-verkkotutkimusta>
- Linkis, S. T. & Pennlert, J. (2022). "En helt annan upplevelse": Ljudbokens band till sina läsare. *Tidskrift för Litteraturvetenskap*, 52(1), 41–53.
- Nakawaki, B. (2014). "Words, Words, Just Words": The Dramatic Role of the Narrator in Hilary Mantel's *Wolf Hall* Audio Book. *Forum for world literature studies*, 6(4), 586–598.
- Ngai, S. (2005). *Ugly Feelings*. Cambridge, Massachusetts & London, England: Harvard University Press.
- Ong, W. J. (2012). *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* (30th Anniversary Edition with additional chapters by J. Hartley). London & New York: Routledge and Taylor & Francis Group.
- Ottola, S. (2021). Tekstistä puheeksi: Millainen on kuulijoiden mielestä miellyttävä äänikirjojen lukija? Metropolia Ammattikorkeakoulu. Elokuva ja television koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Pearce, L. (1997). *Feminism and the Politics of Reading*. London: Arnold.
- Piipponen, H. (2014). Äänikirja kehittyvänä mediumina: Katsaus äänikirjan historiaan, käyttäjäkokemuksiin ja tulevaisuudennäkymiin. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Pro gradu.
- Rinne, J., Kajander, A. & Haanpää, R. (2020). Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa J. Rinne, A. Kajander & R. Haanpää (toim.), *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Helsinki: Ethnos, 5–30.
- Rubery, M. (2011). Introduction: Talking Books. Teoksessa M. Rubery (toim.), *Audiobooks, Literature and Sound Studies*. New York & London: Routledge, 1–21.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisu 3/2019.

Waugh, L. R. (1985). The Poetic Function and the Nature of Language. Teoksessa K. Pomorska & S. Rudy (toim.), *Roman Jakobson. Verbal Art, Verbal Sign, Verbal Time*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 143–168.